

Helsingin porvarispoikien opinkäynti 1700-luvun jälkipuoliskolla

Juha-Matti Granqvist

Porvariston lisääntyvä kouluttautuminen on yksi 1700-luvun kasvatustieteen suu-rista teemoista. Tässä artikkelissa tarkastellaan yhden suomalaiskaupungin, Helsingin, porvarinpoikien kouluttautumista 1700-luvun jälkipuoliskolla. Analysoinnin kohteina ovat näiden poikien opinkäynti oman kaupungin triviaalikoulussa ja korkeammassa koulutusasteissa sekä heidän sijoittumisensa yhteiskuntaan.

Porvariston kouluttautuminen 1700-luvun Euroopassa ja Ruotsissa

Porvariston nousu on Euroopan 1700-luvun historian merkittävimpiä sosiaalisia ilmiöitä. Tämän yhteiskuntaluokan nimitykset, määritelmät ja oikeudet vaihtelivat maittäin: Englannissa sitä kutsuttiin nimellä *middle class*, Ranskassa nimellä *bourgeoisie*, Saksassa nimellä *Bürgertum* ja Ruotsissa nimellä *borgerstånd*. Perustaltaan kaikkialla oli kuitenkin kyse samasta asiasta, itsenäisiä elinkeinoja harjoittaneista kaupunkilaisista, joiden määrä, vauraus ja vaikutusvalta kasvoivat. Kaikki tämä oli alkusoittoa 1800-luvulle, ”porvariston vuosisadalle”, jolloin porvaristosta tuli yhteiskunnan johtava ryhmä ja sen arvot läpäisivät kaikki yhteiskuntakerrokset. (Carlsson 1943, 15; Elias 1983, 285–290; Blackbourn 1991, 2–7.)

Porvariston mahdin kasvaessa kasvoi myös sen kouluttautumistahto. Useissa läntisen Euroopan maissa nähtiin 1700-luvun loppupuolella suuria koulutusreformihankkeita. Niiden ideologisen pohjana olivat valistuksen uudet tiede- ja kasvatuskäsitykset, mutta niiden *primus motorina* toimi porvaristo, joka tavoitteli jälkeläisilleen parempia koulutusmahdollisuuksia ja itselleen suurempaa koulutuspoliittista valtaa. Reformien lopullinen toteutuminen lykkääntyi kuitenkin 1800-luvulle. (Archer 1986, 4–9.)

Ruotsissa, pienten ja harvalukuisten kaupunkien täplittämässä maaseutuvaltiossa, tämä kehitys oli hyvin vaatimatonta verrattuna esimerkiksi Englantiin, Ranskaan tai Saksaan. Heikki Wariksen näkemyksen mukaan maasta puuttui vielä 1800-luvun alussa ”miltei kokonaan” sosiaalinen keskiluokka, siksi ohut oli kaupunkiporvariston ja alemman virkamiehien muodostama yhteiskuntakerros (Waris 1940, 232). Joka tapauksessa ruotsalaisen porvariston taloudelliset ja poliittiset jalansijat vankistuivat 1700-luvun aikana: porvariston määrä kasvoi, sen vauraus lisääntyi, ja osana vapauden ajan poliittisen vallan uusjakoa se sai lisää vaikutusmahdollisuuksia (Carlsson 1943, 36). Samalla se alkoi vaatia uudistuksia maan koulujärjestelmään.

Ruotsalainen koululaitos, joka perustui triviaalikoulujen, kymnaasien ja yliopistojen verkostoon, nojautui 1600-luvulla muovattuihin koulutuspoliittisiin periaatteisiin. Se oli suunniteltu ensi sijassa pappiskoulutusta varten, ja se oli myös hallinnollisesti valtionkirjon ja pappissäädyn kontrollissa. Järjestelmän kritikit halusivat, että klassillisten kielten

ja klassillisen sivistyksen asemaa kouluissa vähennettäisiin monipuolisen ammattikoulutuksen ja modernin tieteen saavutusten hyväksi; ”Ciceron oli väistyttävä luonnontieteen, taloustieteen ja elinkeinointressien tieltä”. (Jäntere 1927, 37.) Kuten muuallakin Euroopassa, nämä hankkeet saivat odottaa toteutumistaan 1800-luvun puolelle asti.

Koulutusreformitoiveiden kariutumisesta huolimatta Ruotsin porvaristo koulutti poikiaan enenevässä määrin. Koulutustahdon tärkeimpänä purkautumiskanavana toimivat triviaalikoulujen kirjuri- eli apologistaluokat. Näillä luokilla, jotka toimivat koulujen virallisten latinanluokkien ohessa, opetettiin laskentaa, kirjanpitoa ja kirjeenvaihtoa sekä muita tuleville porvareille ja alemmille virkamiehille hyödyllisiä aineita. Apologistaluokista, jotka saattoivat 1700-luvun lopulla parhaimmillaan käsittää puolet koko koulun oppilasmäärästä, tuli jonkinlaisia pieniä ”porvariseminaareja”. (Hanho 1947, 74–82, 103–105; Heikkinen 1972, 96–97; Joutsivuo 2010, 138.) Porvaristaustaisten ylioppilaiden määrä ruotsalaisissa yliopistoissa pysyi koko 1700-luvun tasaisena ja paikoin jopa hienokseltaan kasvoi (Johannesson 1982, 377–378; Strömberg 1987, 322–323).

Kouluttautumishalu ja koulunkäynnin avulla tavoitellut päämäärät vaihtelivat jonkin verran porvariston eri ryhmien välillä. Pää tavoitteita oli kuitenkin kaksi: aseman vahvistaminen oman säädyn ja ammattiryhmän sisällä tai sosiaalisen nousun toteuttaminen säätyä ja ammattiryhmää vaihtamalla.

Ruotsalaisen porvariston johtava ryhmä oli kauppiaskunta, joka oli kaupungeissa järjestäytynyt kauppaseuroiksi. Kauppiaan muodollisiin pätevyysvaatimukseen ei kuulunut koulusivistystä, mutta häneltä vaadittiin varsin laajaa teoreettista tietämystä, muun muassa kielitaitoa sekä ulkomaisten kauppaolojen, lakien ja rahayksiköiden tuntemusta. Kauppaseurat järjestivät kaikille kauppiaksi pyrkiville lakisääteisen kuulustelun, jossa heidän tietonsa ja taitonsa testattiin. (Möller 1954, 81–97; Ågren 2007, 45.) Tämä tietämys oli perinteisesti hankittu palvelemalla koti- ja ulkomaisissa kauppahuoneissa, mutta 1700-luvulla kilpailevaksi tiedonhankintakeinoksi alkoi nousta koulunkäynti. 1800-luvulle tultaessa uudeksi ihanteeksi oli muodostunut yhdistelmä vanhaa ja uutta, käytännön kauppapalvelua ja muodollista koulusivistystä (Karonen 2004, 40–45).

Porin kauppiaskuntaa tutkineen Jarkko Keskinen mukaan kaupungin johtavat kauppiaat käyttivät huomattavia voimavaroja poikiensa kouluttamiseen, ja koulusivistyksen puuttumisesta tuli yleinen perustelu kauppiaskokelaiden hylkäämiselle. Koulutuksesta tuli näin kauppiaille sosiaalisen erottumisen väline. Samalla se oli keino tasoittaa omien jälkeläisten tietä porvarisoikeuksien saamiseen ja torjua yhteisön ulkopuoliset tulokkaat. (Keskinen 2012, 56–58; Vainio-Korhonen 2010, 223–224.) Paikoin rikkaiden kauppiaiden koulutustiet alkoivat jo muistuttaa ylempien luokkien vastaavia: vauraisiin kauppakaupunkeihin syntyi kauppiasdynastioita, joissa yliopistokoulutus oli muodostunut sukupolvien yli jatkuvaksi perinteeksi (Bull 2002, 197–199).

Porvariston suurilukuisimmassa ryhmässä, käsityöläistössä, ammattikoulutus ja muodolliset pätevyysvaatimukset olivat tiukimmat. Käsityöläisen oli palveltava säädetyt vuodet oppipoikana ja kisällinä ja tehtävä säädetyt työnäytteet ennen pääsyä mestariksi ja itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi. Kaikki tämä tapahtui käsityöammattikuntien kontrollissa. Kirsi Vainio-Korhosen mukaan vain harvat käsityöläiset hankkivat 1700-luvulla pojilleen ammattikoulutuksen ulkopuolista oppia edes triviaalikoulujen apologistaluokilta (Vainio-Korhonen 1998, 126). Jo 1800-luvun alussa käsityöläiset alkoivat kuitenkin perustaa ns. sunnuntaikouluja, joiden käyminen saatettiin asettaa ehdoksi mestarinkirjan saamiselle (Iisalo 1993, 41).

Porvariston kolmas ryhmä, pienporvaristo, oli pääsyvaatimuksiensa suhteen kaikkein löyhin. Pienporvareilta, jotka harjoittivat esimerkiksi pienimuotoista kaupankäyntiä ja kau-

pustelua, kalastusta, viinanpolttoa tai kapakanpitoa, vaadittiin lähinnä hyvää mainetta, tarpeellista varallisuutta ja takuumiehiä. (Vainio-Korhonen 2010, 225.) Perustaitojen hankkiminen koulunpenkiltä yleistyi kuitenkin 1700-luvun mittaan myös pienporvareiden keskuudessa.

Yleistettävyyden ja rajanvedon ongelmat

1700-luvun porvarispoikien opinkäyntiä on Suomessa tutkittu varsin vähän. Useimpien 1700-luvulla toimineiden koulujen oppilasmatrikkelit ovat ilmestyneet lähdejulkaisuina, mutta niihin pohjautuvaa, modernit tieteelliset kriteerit täyttävää vertailevaa tutkimusta ei ole tehty. Kasvatushistorialliset yleisteokset käyttävät lähteenä yleensä Kaarlo Jäntereen pioneeritutkimusta Porin triviaalikoulusta (Jäntere 1927), ja nojautuvat siten enimmäkseen porilaisiin esimerkkeihin (ks. esim. Heikkinen 1983, 81; Ahonen 2002, 271–272).

Yksittäisen kaupungin porvariston opinkäynnistä ei kuitenkaan voi tehdä laajempia yleistyksiä. Esimerkiksi Riitta Lampion ja Taimo Iisaloon tutkimukset osoittavat, että eri kaupunkien kouluilla oli toisistaan poikkeavat oppilasprofiilit; toisissa kaupungeissa kouluttautuminen oli suhteellisesti yleisintä ylemmän porvariston, toisissa alemman porvariston keskuudessa (Lampio 1955, 71; Iisalo 1993, 31). Myös johtopäätökset koulutuksen tavoitteista eroavat. Kaarlo Jäntereen mukaan porilaiset kauppiat tavoittelivat jälkeläisilleen säätykiertoa ja sosiaalista nousua, pienporvarit isän ammatin jatkamisessa hyödyllisiä taitoja (Jäntere 1927, 173, 194). Vaasan triviaalikoulun oppilasainesta analysoineen Armas Luukon mukaan taas ”alemmat porvarit näkivät koulunkäynnissä otollisen mahdollisuuden saada poikansa sosiaaliseen nousuun, ja monien vanhempien toiveet siinä myös toteutuivat” (Luukko 1979, 289).

Tässä artikkelissa tarkastelen Helsingin kaupungin porvarispoikien opinkäyntiä 1700-luvun jälkipuoliskolla. Tarkasteluväli ulottuu vuodesta 1743, eli Hattujen sodan päättymisestä ja Suomen olojen palaamisesta rauhankannalle, vuoteen 1808 eli Suomen sodan syttymiseen. Kiinnostukseni kohteina ovat ennen muuta porvarispoikien sosiaalinen tausta, heidän koulutusreitinsä ja sijoittumisensa yhteiskuntaan. Tavoitteena ei ole saavuttaa yleistettäviä tuloksia porvarispoikien koulunkäynnistä, vaan tarkastella yhden, tapauksena poikkeuksellisen kiinnostavan kaupungin koulutusprofiilia.

Helsingin tekee mielenkiintoiseksi sen poikkeuksellinen kehitys 1700-luvun jälkipuoliskolla. Vuonna 1748 alkaneet Viaporin (nyk. Suomenlinna) merilinnoituksen rakennustyöt mullistivat kaupungin elämän. Sen asukasluku kuusinkertaistui linnoitusrakennuskauden aikana (Hatakka 2012, 103–106, 119–120), ja myös porvariston määrä kohosi nopeasti. Ennen Viaporin Helsingissä oli ollut noin 70–80 porvaria, mutta 1800-luvun alussa määrä oli kohonnut yli kahteensataan. [1] Linnoitustyömaa, joka tarvitsi valtavasti rakennusmateriaaleja sekä ruokaa ja varusteita rakennustöihin komennetuille sotilaille, tarjosi porvaristolle helppoja ja tehokkaita väyliä vaurastumiseen. Tämä kasvu ei tosin ollut suoraviivaista: aktiiviset linnoitusrakennuskaudet merkitsivät nopeita kasvukausia sekä kaupunkiväestön että porvariston määrässä, tauot rakennustöissä ja taloudelliset laskusuhdanteet puolestaan hidastunutta kasvua tai jopa taantumaa. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna suunta oli kuitenkin johdonmukaisesti ylöspäin.

Kaupunkiyhteiskunnan vaurastunut eliitti seurusteli tiiviisti linnoituksen eliitin kanssa, ja kaupunkiin muodostui ”yhtenäissäätyläistö”, joka koostui rikkaasta porvaristosta sekä korkeista upseereista ja virkamiehistä. Säätyrajat ylittävä ystävyystyminen, verkostoituminen ja avioituminen tämän seurapiirin sisällä oli yleistä. (Mäkeläinen 1972, 226–228.) Tämän kehityksen eri kerrannaisvaikutuksia on toistaiseksi tutkittu vain vähän, ja selvittä-

mättä on myös sen vaikutus helsinkiläisporvarien kouluttautumiseen. Lisääntyikö opintielle lähetettyjen porvarispoikien määrä kun porvaristo kasvoi ja vaurastui Viaporin vaikutuksesta? Ryhtyivätkö Helsingin porvarit hyödyntämään linnoituksen tuomia uramahdollisuuksia kouluttamalla poikiaan virkamiehiksi ja upseereiksi? Oliko yhtenäissäätyläistön syntymisellä se seuraus, että porvariseliitin poikien koulutusvalinnat alkoivat muistuttaa upseeriston ja virkamiehistön poikien vastaavia?

Lyhyen artikkelin puitteissa on mahdotonta tehdä kokonaistutkimusta Helsingin porvarispoikien opinkäynnistä. Tavoitteenani onkin tarkastella lyhyesti muutamia mielenkiintoisimpia muuttujia ja analysoida niiden avulla, oliko Viaporilla merkittävä vaikutus Helsingin porvariston kouluttautumiseen vai ei.

Tutkimuskohteen rajaaminen porvarien poikiin ei ole ongelmatonta. Esimerkiksi Kaarlo Jäntere ryhmittelee jo mainitussa Porin triviaalikoulun historiassaan koulun oppilaat tavalla, joka jakaa porvariston jälkeläiset eri kategorioihin: kauppiaiden ja pienporvarien pojat kuuluvat ryhmään ”porvarien pojat”, mutta käsityöläisten pojat ryhmään ”kansanlapset” yhdessä mm. työmiesten, merimiesten ja sotilaiden poikien kanssa (Jäntere 1927, 173–201). Perusteluna tällaiselle jaolle voi käyttää sitä, että vaikka porvaristo oli juridisesti yhtenäinen ryhmä, se oli samalla sosiaalisesti erittäin hajanainen. Esimerkiksi kauppiaseliitin pojilla oli sosiaalisten ja taloudellisten lähtökohtiensa puolesta enemmän yhteistä upseeri-, virkamies- ja muiden säätyläisperheiden poikien kuin köyhien pikkuporvarien poikien kanssa. (Ks. esim. Stadin 1979, 27–30.)

On kuitenkin myös paljon perusteita tutkia porvaristoa kokonaisuutena. Ryhmä on juridisesti yksiselitteinen: se koostuu henkilöistä, joille on myönnetty virallinen oikeus porvarillisten ammattien harjoittamiseen kaupungissa. Näin ryhmän jäsenten määrittelyssä ei jouduta samanlaiseen rajankäyntiin ja tulkintaongelmiin, kun jos tutkimuskohteena olisivat esimerkiksi säätyläistön pojat. Lisäksi porvariston hajanaisuutta voi pitää myös vahvuutena, sillä se mahdollistaa kaupungin eri sosiaalisiin kerrostumiin kuuluvien poikien koulutusreittien vertailun. Riitta Lampio on todennut 1800-luvun alun tilanteen osalta: ”Porvariston poikien opinkäynti hajaantui eri koulumuotojen välille siten, että siinä oli piirteitä sekä sivistyneistön että alempien yhteiskuntaryhmien opinkäynnistä eri kouluasteissa.” Tarkemmin sanoen: porvariston yläkerroksen koulutuspolut muistuttivat sivistyneistöä, alakerroksen koulutuspolut alempia yhteiskuntaryhmiä. (Lampio 1955, 44.)

Helsingin porvarispojat oman kaupungin triviaalikoulussa

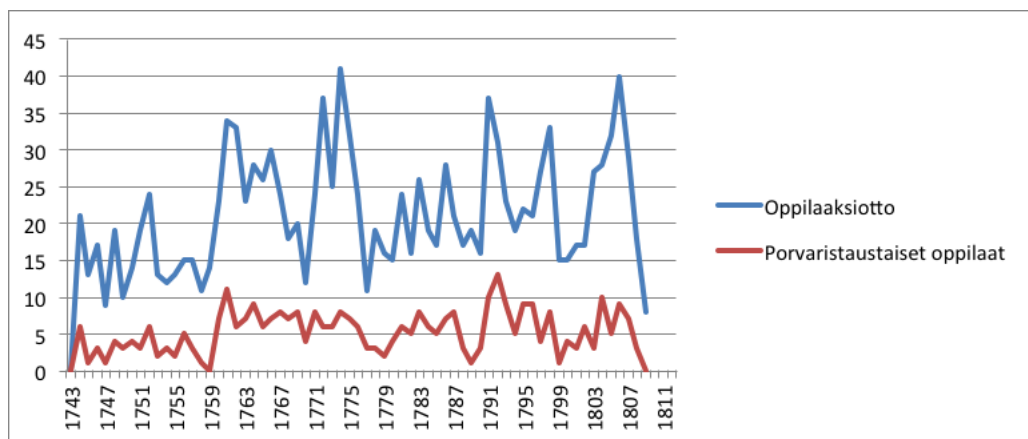
Ruotsin koulujärjestelmän kivijalka olivat kaupungeissa toimineet triviaalikoulut. Niiden opetus jakautui kahteen osaan: neliluokkaiseen klassilliseen linjaan ja sen rinnalla toimineeseen apologistaluokkaan. Valtakunnan ydinalueilla kouluverkko oli jo 1700-luvulla kehittynyt varsin tiheäksi, kun taas sen laitaosissa koulut olivat vähälukuiset ja niiden oppilasalueet suuret. Tämän vuoksi suomalaiset triviaalikoulut olivat maan suurimpien joukossa: Turun koulu oli Ruotsin kolmanneksi suurin ja Porin koulu kuudenneksi suurin. (Haselberg 1935, 142.)

Helsingin triviaalikoulu perustettiin 1640-luvulla, kun kaupunki siirrettiin Vantaanjoen suulta Vironniemelle. Se oli varsin vaatimaton oppilaitos, jossa toimi vain kolmiluokkaiseksi supistettu klassillinen linja. Apologistaluokan koulu sai virallisesti vasta vuonna 1820. (Hornborg 1950, 526; Ruuth 1950, 449.) Jo ennen tätä lähteissä esiintyy kuitenkin viitteitä jonkinlaisen apologistaopetuksen olemassaolosta; esimerkiksi kirjeessään Porvoon konsistorille vuonna 1747 rehtori Olof Miödh viittaa koulun ”kirjuriluokkaan” (Leinberg 1884, 356–357). Matthias Akianderin otaksuman mukaan koulun laulunopettajat, jotka oli-

vat yliopistokoulutettuja miehiä, hoitivat virallisen työnkuvansa ohessa alkeisopetusta ennen apologistaluokan perustamista (Akiander 1866, 238).

Valtakunnallisesti Helsingin koulu sijoittui keskikokoisten koulujen luokkaan: vuonna 1747 tehdyssä tilastossa se oli Ruotsin neljästäkymmenestä triviaalikoulusta 20:nneksi suurin (Hernlund 1892, X:5). Sen vuotuisista oppilasmääristä säilyneiden fragmentaaristen tietojen perusteella koulussa oli vuonna 1747 noin 40–50 oppilasta, vuonna 1772 70–80 oppilasta, vuonna 1789 62 oppilasta, vuonna 1799 sata oppilasta, ja vuonna 1800 69 oppilasta (Hanho 1947, 151). Antero Heikkisen mukaan Helsingin triviaalikoulu oli tyypiltään paikalliskoulu, joka sai oppilaansa kotikaupungistaan ja sen lähimmistä pitäjistä; noin puolet oppilaista tuli Helsingistä ja 28 prosenttia lähimmältä maaseudulta. Koulun ominaispiirteisiin kuului myös sotilaiden ja tilanhoitajien poikien suuri osuus, missä näkyy Viaporin linnonituksen ja kaupunkia ympäröineiden merkittävien kartanopitäjien vaikutus. (Hornborg 1950, 526–529; Heikkinen 1972, 126–127.)

Koulun matrikkeli, johon on merkitty siihen vuosittain kirjautuneet oppilaat, on säilynyt aukottomana vuodesta 1735 eteenpäin. Sen avulla voidaan laskea koulun vuotuiset sisäänottomäärät ja porvarispoikien osuus niistä.

Kuvio 1. Helsingin triviaalikoulun oppilaaksiotto 1743–1808

Kuvion päälähde on Helsingin triviaalikoulun matrikkeli (Rosén 1936), johon on kirjattu kustakin oppilaasta nimi ja isän henkilötiedot sekä vaihtelevia lisätietoja. Merkitsemistarkkuus vaihtelee kuitenkin suuresti, ja varsinkin alemman porvariston kohdalla olen joutunut tekemään lisätutkimusta oppilaiden isien tunnistamiseksi.

Kauppiaanpoikien kohdalla on kerrottu isän ammatti, nimi ja kotikaupunki, joten heidän identifioimisensa on yksiselitteistä. Käsityöläispoikien kohdalla on useimmiten mainittu vain isän ammatti ja kotipaikka, ja osa helsinkiläisiksi käsityöläisiksi mainituista isistä paljastuu muista lähteistä armeijan käsityöläisiksi, joilla ei ollut porvarisoikeuksia. Pienporvariston poikien kohdalla isäksi on tavallisesti ilmoitettu *civis Helsingforsensis* ("Helsingin kansalainen"), mutta tätä määritelmää on käytetty myös monista porvarisoikeudettomista kaupunkilaisista. Käsityöläisten ja "Helsingin kansalaisten" henkilöllisyys on tarkistettu tapaus tapaukselta muiden lähteiden avulla; näistä tärkeimmät ovat Helsingin kaupungin henkikirjat ja Helsingin kaupungin historiatoimikunnan väestökortisto [2] sekä Birger Åkermanin perunkirjamatrikkeli (Åkerman 1937).

Helsingin kaupungin historian kirjoittaja Eirik Hornborg toteaa triviaalikoulun fragmentaarisesti säilyneiden oppilasmäärätietojen pohjalta, että ne ”osoittavat suurempia vaihteluja kuin mitä olisi syytä odottaa” (Hornborg 1950, 528). Kuten Kuvio 1 osoittaa, Hornborgin analyysi sopii myös triviaalikoulun oppilaaksiottomääriin koko tutkimusaikakaudelta. Lasquemalla eri vuosikymmenien keskimääräiset oppilaaksiottomäärät voidaan pitkän aikavälin kehitystä tarkastella ilman yksittäisten poikkeusvuosien aiheuttamia hahmotusongelmia.

	Kaikki oppilaat (ka)	Porvarispojat (ka)	Porvarispoikien osuus kaikista oppilaista (%)
1743–1749	12,7	2,5	19,6
1750–1759	15,0	2,9	19,3
1760–1769	25,9	7,6	29,3
1770–1779	24,1	5,3	22,0
1780–1789	20,2	5,3	26,2
1790–1799	24,4	7,1	29,0
1800–1809	23,1	5,0	21,6

Taulukko 1. Helsingin triviaalikouluun vuosittain hyväksytyjen oppilaiden keskimääräinen lukumäärä vuosikymmenittäin vuosina 1743–1809

Taulukon lähteet ovat samat kuin Kuviossa 1. Lukuja verrattaessa on otettava huomioon, että 1740-luku ei ole täysin verrannollinen muihin vuosikymmeniin, koska koulun toiminta alkoi Hattujen sodan ja Pikkuvihan aiheuttaman tauon jälkeen uudelleen vasta 1743.

Triviaalikoulun sisäänotossa ei ole havaittavissa selvää kehityssuuntaa sen paremmin kaikkien oppilaiden kuin porvaristaustaisten oppilaidenkaan kohdalla. Tutkimuskaudella on kaksi huippuvuosikymmentä, 1760-luku ja 1790-luku, mutta niiden jälkeen määrät laskevat jälleen. 1760-luvun nousun voidaan tulkita johtuvan siitä, että kaupunkiväestön ja porvariston määrät nousivat 1750-luvun alussa nopeasti Viaporin ensimmäisen rakennuskauden vaikutuksesta. Mahdollinen on myös ns. sukupolviselitys, jonka mukaan 1740-luvun lopulla ja 1750-luvun alussa Helsingissä syntyneet ikäluokat olisivat olleet poikkeuksellisen suuria rauhantilan palaamisen tai Viaporin rakennustöiden käynnistymisen aiheuttaman taloudellisen piristysruiskeen ansiosta. Tätä hypoteesia ei kuitenkaan voi tarkistaa ilman Helsingin väestörakenteen perusteellista analyysiä, jollaista ei ole käytettävissä.

Isien ammattialat	Poikien lukumäärä	Poikiaan kouluttaneiden isien lukumäärä	Isien osuus omasta ammattikunnastaan (%)
Kauppiaat	60	30	23
Käsityöläiset	157	92	25
Pienporvarit	101	65	35
Ravintoloitsijat	16	7	30
Merikapteenit ja laivurit	11	7	12
Yhteensä	345	201	100

Taulukko 2. Helsingin triviaalikouluun vuosina 1743–1809 oppilaaksi otetut porvarispojat isien ammattialan mukaan jaoteltuina

Vaikka porvarissatus on juridisesti yksiselitteinen, perusteet, joiden mukaan porvaristo on jaettavissa eri luokkiin, eivät sitä ole. Esimerkiksi ruokatavarakauppiaat, kalakauppiaat, teurastajat, ravintoloitsijat tai merikapteenit eivät olleet vakiinnuttaneet paikkaansa tietyssä ryhmässä. Tässä laskelmassa ruokatavarakauppiaat sisältyvät kauppiaskuntaan ja kalakauppiaat ja teurastajat pienporvaristoon, mutta ravintoloitsijat ja kapteenit on eriytetty omiksi ryhmikseen. Ongelmallisimmat ammattinimikkeet tutkimuksen kannalta ovat merikapteeni (*capitaine*) ja laivuri (*skeppare*), sillä niiden kantajista osalla oli porvarisoikeudet ja osalla ei. Kokonaismäärään on tässä laskettu ainoastaan varmat tapaukset: ne kapteenit ja laivurit, jotka löytyvät Helsingin kaupungin porvarisoikeuskirjojen epätäydellisestä luettelosta [3], sekä ne, joista käytetään nimitystä ”kapteeni/laivuri ja porvari” henkikirjoissa [4].

Noin 25–35 prosenttia kaikkiin ammattiryhmiin kuuluneista porvareista laittoi siis poikansa triviaalikouluun, ainoana poikkeuksena merikapteenit ja laivurit, joiden osuus on vain 12 prosenttia. [5] Suurin ryhmä porvaristaustaisten oppilaiden keskuudessa ovat porvariston suurimman ammattiryhmän eli käsityöläisten pojat, ja suhteellisesti ahkerimmin poikiaan kouluttanut porvariryhmä olivat pienporvarit. Taulukossa huomionarvoista on se, miten poikien kouluttaminen näyttää keskittyvän perheittäin. Kolmekymmentä kauppiasta lähetti triviaalikouluun 60 oppilasta, eli jokainen heistä pani keskimäärin kaksi poikaansa opintielle. Käsityöläisten keskuudessa luku on 1,7, pienporvarien 1,5. Suurin osa porvareista lähetti kouluun yhden pojan, mutta keskiarvoa nostavat poikkeustapaukset, jotka panivat kouluun jopa neljä tai viisi poikaa. Suurten lapsilaumojen kouluttamiseen oli varaa muillakin kuin kauppiaseliitillä; esimerkiksi pienporvari Henrik Orädder laittoi kaikki kuusi poikaansa triviaalikouluun. [6]

Porvariston kouluttautuminen vaikuttaa Helsingissä olleen hieman valtakunnallisen keskiarvon alapuolella. Yliopistokaupunki Turussa triviaalikoulun oppilaista oli porvaristaustaisia poikkeuksellisen paljon, noin 40–45 prosenttia, mutta esimerkiksi Porissa noin 30 prosenttia ja Vaasassa noin 25–35 prosenttia (Hastig 1908, 107; Jäntere 1927, 147; Luukko 1979, 283–284, 613–614). Myös valtakunnan ruotsalaisessa osassa kaupunkien triviaalikoulujen oppilaista näyttää porvarinpoikia olleen keskimäärin noin kolmannes (Elmgren 1975, 165–166). On kuitenkin huomattava, että Helsingin koulussa ei ollut päätoimista apologistaluokan opettajaa, eikä se siten ole verrannollinen useimpiin muihin kouluihin.

Kun apologistaluokka vuonna 1820 perustettiin, koulun oppilasmäärä kohosi nopeasti melkein kolmanneksella. (Akiander 1886, 251, 255.)

Helsingin porvarispojat triviaalikoulun jälkeen

Helsingin triviaalikoulun rehtori Olof Miödh kirjoitti Porvoon konsistorille vuonna 1747:

*Kykenen tänä keväänä lähettämään vain kolme tämän kaupungin nuorukaista kymnaasiin – jos Jumala suo! Syynä tähän on se, että vanhemmilla ei ole halua kustantaa lapsilleen koulutusta, vaan opiskeltuaan jonkin aikaa he palaa-
vat takaisin kirjuri luokalle. [–] Yleisenä ongelmana täällä on se, että tänne saapuvat matkaaajat houkuttelevat pojat omaan palvelukseensa ja pois koulusta. Tänäkin kesänä yli kaksikymmentä lähti työhön herrasväen palvelukseen tai kauppaapuoteihin sekä tänne että Turkuun. (Leinberg 1884, 356–357.)*

Kuten Miödhin kirje havainnollistaa, triviaalikoulu toimi suurimmalle osalle sen oppilaista paikkana hankkia peruskoulutus. Kohti korkeampia opintoja jatkoi pieni vähemmistö, suurin osa suoritti apologistaluokan tai osan latinalinjaa ja siirtyi sitten työelämään. Heistä porvareiksi ryhtyneiden elämäkulkua on helppo seurata, mutta suurimman osan jäljittäminen käytettävissä olevista lähteistä on mahdotonta. Helsingissä tutkimusta hankaloittaa vielä poikkeuksellisen huono lähdetilanne: kaupunkiseurakunnan rippi- ja historiakirjat, tällaisen jäljityksen tärkeimmät lähteet, ovat tuhoutuneet lähes koko tutkimusaikakaudelta.

1760-luvulta tekemäni koeotanta havainnollistaa näitä ongelmia. Vuosina 1760–1769 Helsingin triviaalikouluun kirjautui kaikkiaan 259 oppilasta. Porvarien poikia heistä oli 76, joukossa seitsemäntoista kauppiainpoikaa, kolmekymmentä käsityöläispoikaa, kaksikymmentä pienporvarin poikaa, viisi ravintoloitsijan poikaa ja neljä laivurinpoikaa. Näistä pojista kuusitoista ryhtyi porvareiksi Helsinkiin ja yksi porvariksi Porvooseen, neljä jatkoi koulunkäyntiään kymnaasissa tai yliopistossa. [7] Jäljelle jäävistä 56 porvarinpojasta on jäljitettävissä vain kolme pikkuvirkamiehiksi tai sotilaisiksi ryhtynyttä. [8] 53 porvarinpoikaa, eli 70 % otannasta, katoaa jäljettömiin käytettävissä olevista lähteistä. Tämäkin on kuitenkin jo kohtuullinen tulos lähdeaineiston huomioon ottaen; esimerkiksi Taimo Iisalo, joka on tehnyt vastaavan jäljitysyhteyden Porin pedagogion 1800-luvun alun oppilaiden myöhemmistä elämäntilanteista, on päässyt samaan onnistumisprosenttiin, vaikka hänen käytettävissään on ollut huomattavasti rikkaampi lähdeaineisto (Iisalo 1993, 36). Tämän vuoksi on keskityttävä seuraamaan niitä porvarinpoikia, jotka pyrkivät kohti korkeampaa opetusta.

Oppilaan, joka oli suorittanut triviaalikoulun latinalinjan ja halusi jatkaa yliopistoon, oli käytävä nelivuotinen yliopistoon valmistava koulu eli kymnaasi. Kaikissa osissa Ruotsin valtakuntaa kymnaaseja ei kuitenkaan ollut, joten koululakiin sisältyi poikkeuspykälä, jonka mukaan näiden alueiden triviaalikoulut saivat lähettää ”hyvin edistyneitä” oppilaitaan suoraan yliopistoon. (Hanho 1927, 74–82.) Porvoon hiippakunnassa, johon Helsinki kuului, virallinen tie yliopistoon kulki Porvoon kymnaasin kautta. Myös Helsingin triviaalikoulusta meni lakipykälää kiertäen joitakin oppilaita suoraan yliopistoon, mutta määrät olivat pienet verrattuna esimerkiksi Pohjanmaan kouluihin. Koulun pitkäaikainen opettaja ja rehtori Henrik Forsius mainitsee muistelmissaan, että hänen kolmetoistavuotisena rehtori-kautenaan suoraan yliopistoon meni vain yksi oppilas (Hornborg 1950, 528).

Korkeimpaan opetukseen saattoi pyrkiä myös toista reittiä, yksityisopetuksen kautta. Yksityisopetus oli perinteisesti ollut etenkin aateliston poikien tapa valmistua yliopisto-opintoi-

hin, mutta sitä oli harrastettu vauraimman porvariston keskuudessa jo 1600-luvulla, ja seuraavalla vuosisadalla se yleistyi entisestään. (Suolahti 1946, 114–126.) Henrik Forsius luettelee muistelmissaan ne oppilaat, joille hän antoi yksityisopetusta. Yksikään näistä yksityisoppilaista ei ollut porvarin poika. (Nordmann 1906, pass.) Tästä Eirik Hornborg on vetänyt sen johtopäätöksen, että ”tapaa ei [– –] näy noudatetun porvariston keskuudessa” (Hornborg 1950, 528). Porvoon kymnaasin oppilasmatrikkelin tarkastelu tukee kuitenkin vastakaista oletusta.

Porvoon kymnaasin oppilasmatrikkeli (Lunelund-Grönroos 1946) on vaikeasti hyödynnettävä lähde sen vaihtelevan tasoisten tietojen vuoksi. Kymnaasin rehtori, jonka vastuulla oli matrikkelin ylläpito, vaihtui vuosittain, ja eri rehtoreilla oli huomattavasti toisistaan poikkeavia merkitsemistapoja (Lunelund-Grönroos 1946, 4). Oppilaista merkittiin pitkään vain nimi ja sisäänkirjautumispäivä, toisinaan valmistava koulu, ja satunnaisesti – lähinnä aatelisten oppilaiden kohdalla – isän nimi ja ammatti. Vasta kustavilaisen ajan lopulla matrikkeliin alettiin systemaattisesti kirjata kaikkien oppilaiden kotipaikat ja heidän isiensä henkilötiedot.

Matrikkelissa mainitaan tutkimusaikakaudella 21 oppilasta, jotka voidaan lähdeaineiston avulla tunnistaa helsinkiläisiksi porvarinpojiksi. Heistä viisitoista oli Helsingin triviaalikoulun entisiä oppilaita, loput seitsemän ovat todennäköisesti suorittaneet triviaalikoulun oppimäärän yksityisopetuksena. Viidestätoista triviaalikoulusta tulleesta oppilaasta yksitoista oli käsityöläisten tai pienporvarien poikia; seitsemästä kotiopetetusta kuusi oli kauppiainpoikia. Tapa palkata yksityisopettajia oli selvästi levinnyt myös Helsingin porvariseliitin keskuuteen. Yksityisopetuksen tarkemmasta laadusta kerrotaan vain kymnaasiin 1803 tulleen kauppiainpoika Johan Gustaf Österbergin kohdalla, häntä on opettanut kymnaasin oppilas Otto Henrik Neovius. [9]

Turun akatemian ylioppilasmatrikkeliin on vuosina 1743–1808 kirjattu hieman yli sata helsinkiläistä ylioppilasta, heistä noin 45 prosenttia porvarien poikia, 35 prosenttia virkamiesten poikia, ja 20 prosenttia pappien, upseerien ja opettajien poikia. [10] Porvarispojat dominoivat siis korkeammalle opintielle lähteneiden helsinkiläisten joukkoa. Siviili- ja sotilasvirkamiesten lapset ovat yliedustettuina ja porvarien lapset lievästi aliedustettuina valtakunnalliseen keskiarvoon nähden (vrt. esim. Luukko 1979, 296, 628). Helsingissä oli Viaporin linnoituksen ansiosta runsaasti sotilasvirkamiehistöä, ja vuoteen 1776 asti se oli myös maaherrankaupunki, mikä heijastunee virkamiespoikien määrään.

Ne kaikkiaan 42 porvarinpoikaa, jotka kirjautuivat akatemiaan tutkimusaikakauden aikana, jakautuivat seuraavasti:

	1743- 1749	1750- 1759	1760- 1769	1770- 1779	1780- 1789	1790- 1799	1800- 1808	Yhteensä
Kauppiaanpoikia	-	2	4	-	7	4	3	20
Käsityöläisenpoikia	-	-	-	-	4	3	2	9
Pienporvarinpoikia	2	1	2	1	2	-	-	8
Merikapteeninpoikia	-	-	1	-	-	-	2	3
Ravintoloitsijanpoikia	-	-	-	1	1	-	-	2
Yhteensä	2	3	7	2	14	7	7	42

Taulukko 3. Turun akatemiaan kirjautuneiden helsinkiläisten porvarinpoikien määrä isän ammatin mukaan jaoteltuna vuosina 1743–1808

Taulukon lähde on Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Helsinkiläisten porvarien pojiksi on matrikelissa ilmoitettu 44 ylioppilasta; heistä on kuitenkin jätetty laskematta Johan Bökman, jonka taustasta on eri lähteissä ristiriitaisia tietoja, ja Erik Johan Lucander, jonka isäksi ilmoitettua ”puuseppä Lucanderia” ei löydy Helsingin käsityöläistöstä (Hyvönen 1996, 63–66).

Sven-Erik Åström mukaan Pohjanmaan eri kaupunkien luonne määräsi niistä tulleiden porvarisylioppilaiden jakauman. Oulusta, Pohjanlahden tärkeimmästä kauppakaupungista, tuli yliopistoon pääasiassa kauppiaanpoikia. Vaasassa, tärkeässä hallintokaupungissa, käsityöläisillä oli porvareista parhaat ansaitsemismahdollisuudet, ja vaasalaisylioppilaat olivatkin etupäässä käsityöläistön poikia. (Åström 1950, 85–91.) Vaikka Helsingin triviaalikoulussa käsityöläisten lapset olivat suurimpana ryhmänä, ylioppilaidensa valossa Helsinki näyttäytyy kauppiaajohtoisena kaupunkina. Viaporin vaikutus oli kasvattanut kaupunkiin vauraan kauppiaseliitin, jonka kanssa vain harvat käsityöläiset saattoivat kilpailla taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa (Granqvist 2006, passim).

Näistä 42 ylioppilaasta vain kaksitoista on tullut akatemiaan ”virallista” reittiä, eli Helsingin triviaalikoulun ja Porvoon kymnaasin kautta. Kymmenen on käynyt pelkän triviaalikoulun, kuusi pelkän kymnaasin, ja neljäntoista kohdalla aiemmasta koulutuksesta ei ole mainintaa; tämä tarkoittanee, että he olivat suorittaneet aiemman koulutuksensa kokonaan tai osittain yksityisopetuksena. Kaikki pienporvarien pojat ovat tulleet yliopistoon triviaalikoulun ja kymnaasin kautta; niistä neljästätoista ylioppilaasta, joiden koulutustaustoja ei mainita, on yksitoista kauppiaiden poikia. [11] Porvarisyhteisön sisäiset sosiaaliset ja taloudelliset erot näkyvät; samalla asettuu epäilyksenalaiseksi se Eirik Hornborgin oletus, että 1700-luvun helsinkiläisporvaristo ei olisi harrastanut yksityisopetusta.

Helsinkiläiset porvarisylioppilaat päätyivät Turun akatemian ylioppilasmatrikkelin mukaan seuraaville elämänurille:

	Kauppiaiden pojat	Käsityöläisten pojat	Pienporvarien pojat	Merikapteenien ja laivurien pojat	Ravintoloitsijoiden pojat	Yhteen-sä
Virkamies	6	2	1	1	-	10
Pappi/opettaja	1	2	4	-	1	8
Upseeri	4	-	1	-	-	5
Porvari	2	1	-	1	1	5
Kartanonherra	-	1	-	-	-	1
Lääkäri	-	1	-	-	-	1
Tiedemies	1	-	-	1	-	2
Mielenvikainen	1	-	1	-	-	2
Kuoli ylioppilaana	4	2	-	-	-	6
Ammatti tuntematon	1	1	1	-	-	3
Yhteensä	20	10	8	3	2	43

Taulukko 4. Turun akatemiassa vuosina 1743–1808 opiskelleiden helsinkiläisten porvarispoikien sijoittuminen yhteiskuntaan isien ammattialojen mukaan jaoteltuina

Yliopistokoulutusta saaneiden helsinkiläisten porvarispoikien yleisimmät päämäärät olivat siis virkamiehen, papin ja upseerin urat. Virkamies- ja upseerinurat olivat kauppiaanpoikien suosiossa, kun taas pappisuralle lähteneiden joukkoa dominoivat pienporvareiden pojat. Tämä vastaa täysin Heikki Wariksen kärjistystä, jonka mukaan yliopistoon päässeiden kauppiaanpoikien päämääränä oli virkamiesura, muiden porvarispoikien päämääränä pappisura (Waris 1940, 222). Viidestä upseerinuran valinneesta ainakin kolme päätyi palvelukseen helsinkiläisiin joukko-osastoihin: Armeijan laivastoon, Suomen tykistörykmenttiin ja Prinssi Fredrik Adolfin rykmenttiin. [12] Virkauran valinneista yhdestä tuli sotareviisori Helsinkiin, yhdestä pappisuran valinneesta taas sotilaspappi Viaporiin. Linnoituskaupungin tarjoamia uramahdollisuuksia hyödynnettiin siis jonkin verran, etupäässä ryhtymällä upseereiksi.

Viidestä porvariksi ryhtyneestä porvarinpojasta neljä jatkoi isänsä uraa ja liiketointa; poikkeus on ravintoloitsijan poika Johan Vilhelm Dammert, joka päätyi verkatehtailijaksi Tukholmaan. Lisäksi kaksi virkamiestä loi uran Helsingin kaupunginhallinnon palveluksessa. [13] 1700-luvulla ruotsalainen kaupunginhallinto oli paisunut ja ammatillistunut, ja raatimiehiltä ja pormestareilta vaadittiin yhä useammin akateemista, lähinnä juridista koulutusta. Tämä vähensi porvariston mahdollisuuksia osallistua kaupunginhallintoon ja vastaa-

vasti toi ammattivirkamiehille lisää uravaihtoehtoja. (Mäntylä 1977, 23–24; Strömberg 1987, 337–340.)

Lopuksi

Tämä artikkeli kykeni ainoastaan raapaisemaan mielenkiintoisen tutkimusaiheensa pintaa. Se antaa kuitenkin käsityksen siitä, millaisia pitkän aikavälin kehityskulkuja Helsingin porvarispoikien kouluttautuminen noudatti – samoin kuin siitä, millaisia vaikeuksia tutkija kohtaa aiheen parissa.

Helsingin triviaalikoulun oppilaaksiottomäärät vaihtelivat erittäin paljon vuosittain. 1760-luku ja 1790-luku olivat muista erottuvia huippuvuosikymmeniä, mutta niiden jälkeen määrät palautuivat jälleen aiemmalle tasolle. Tämä pätee sekä yleiseen sisäänottoon että porvarispoikien sisäänottoon. Viaporin porvaristoa paisuttava ja vaurastuttava vaikutus ei siis näkynyt ainakaan poikien kouluttautumisen suoraviivaisena lisääntymisenä. Helsinkiläisten porvarispoikien määrät olivat valtakunnallisen keskiarvon alapuolella sekä oman kaupungin triviaalikoulussa että yliopistotasolla. Yhtenä merkittävänä syynä voi pitää virallisen apologistaluokan puuttumista.

Helsinkiläisten porvarispoikien kouluttautumisessa ilmeni tutkimusaikakaudella jonkin verran säätyläispiirteitä. Porvoon kymnaasin ja Turun akatemian matrikkeleista ilmenee, että kotiopettajien palkkaaminen ja yksityisopetus olivat kauppiaseliitin keskuudessa jo varsin yleisessä käytössä. Muutamat porvarinpojat myös hyödynsivät Viaporin tarjoamia uramahdollisuuksia, heistä tuli upseereita, sotilasvirkamiehiä ja sotilaspappeja. Linnoituskaupungin tarjoamia uramahdollisuuksia siis hyödynnettiin, joskin vaatimattomassa mitta-kaavassa.

Porvariston kouluttautumista on perinteisesti tutkittu analysoimalla esimerkiksi kaikkien kauppiaspoikien, kaikkien käsityöläispoikien tai kaikkien pienporvarinpoikien kouluttautumista. Myös toinen lähestymistapa voisi olla mahdollinen ainakin Helsingin suhteen. Taulukosta 2 näkyy, että kouluttautuminen keskittyi tiettyihin porvarisperheisiin, jotka lähettivät useita poikia opintielle. Tämä ilmiö ei näytä noudattavan porvariston sisäisiä sosiaali- ja varallisuuseroja, vaan sitä tapahtui niin kauppiaseliitin kuin vähävaraisen pienporvaristonkin keskuudessa. Olisiko yksilöllinen kouluttautumisyrittäminen parempi selitystekijä porvarispoikien opinkäynnin eri ilmiöille?

Viitteet

- [1] Helsingin kaupungin henkikirjat 1743–1808, Uudenmaan ja Hämeen läänintilit, sidokset 8257–8542, KA.
- [2] Helsingin kaupungin historiatoimikunnan väestökortisto 1667–1827, Ha:22–25, HKA. Henkikirjojen osalta ks. viite 1.
- [3] Porvarisoikeuskirjat 1756–1791, Maistraatin arkisto, HKA.
- [4] Ks. viite 1.
- [5] Merikapteenien ja laivurien osuutta kasvattavat vielä Linsenin veljekset, joiden kuulminen ryhmään on tulkinnanvaraista; ks. viite 11.
- [6] Rosén 1936: Abraham Orädder (s. 112), Carl Fredrik Orädder (s. 103), Daniel Orädder (s. 120), Gustaf Henrik Orädder (s. 109), Isak Orädder (s. 112), Jakob Johan Orädder (s. 103).
- [7] Helsingin kaupungin henkikirjat 1743–1808; Lunelund-Grönroos 1946.

- [8] Suomen Sukututkimusseuran HisKi-tietokanta: Procopaeus, Carl Johan; Remander, Jakob Johan; Utterbom, Erik Johan.
- [9] Lunelund-Grönroos 1946, matrikelinumero 1220: Johannes Gustavus Österberg, natus die 30 maji 1792. Filius demortui mercatoris et pistoris in munimento Sveaborg. Privatum institutus a cive gymnastico Ottone Henrico Neovio.
- [10] Esittämäni luvut ovat tarkoituksellisen epätarkkoja, koska ylioppilaan todellisen kotipaikan määrittäminen ylioppilasmatrikelin tietojen pohjalta on monissa tapauksissa vaikeaa. Monet ylioppilaat, joiden syntymäpaikaksi on merkitty Helsinki, ovat muuttaneet pois kaupungista jo lapsina; tämä on tyypillistä etenkin pappis- ja sotilasperheissä, joita isän urakehitys heitteli eri puolille maata. Vastaavasti monet sellaiset ylioppilaat, joiden syntymäpaikassa tai isän ammatissa mikään ei viittaa helsinkiläisyyteen, paljastuvat lähemmässä tarkastelussa helsinkiläisiksi. Johannes Hastig huomauttaa samasta ongelmasta Turun katedraalikoulun historiassaan (Hastig 1908, 106).
- [11] Kolme poikkeusta ovat köydenpunojan poika Erik Johan Röö sekä merikapteenin pojat Johan Gabriel ja Samuel Jakob Linsén. Röö'n isä oli kaupungin rikkaimpia porvareita ja niitä harvoja käsityöläisiä jotka olivat varallisuudessa porvariseliitin veroisia (Granqvist 2006, 14–15). Linsénit ovat puolestaan osittainen tilastoharha, sillä he olivat menettäneet merikapteeni-isänsä jo nuorina, ja kirkkoherra-isäpuoli oli kotiopettanut heidät yliopistokelpoisiksi (Vento 2005, 254).
- [12] Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Henrik Bock (n:o 8220), Gustaf Adolf Bock (n:o 8221), Carl Petter Sunn (9717), Johan Kuhlberg (n:o 9993), Berndt Johan Dobbin (n:o 10107), Johan Kuhlberg (Armeijan Laivasto); Suomessa palvelleiden värvättyjen jalkaväkirykmenttien upseeriston ja aliupseeriston sekä sotilasvirkamiesten sosiaalinen rakenne 1700-luvulla vuoteen 1808 (KA): samat henkilöt.
- [13] Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Alexander Enning (n: 10472), Johan Adolf Strömberg (n:o 10833).

Arkistolähteet

Helsingin kaupunginarkisto (HKA), Helsinki

Maistraatin arkisto

Porvarisoikeuskirjat 1756–1791

Helsingin kaupungin historiatoimikunnan arkisto

Väestökortisto 1667–1827

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Suomen historian perustutkimustoimikunnan arkisto

Suomessa palvelleiden värvättyjen jalkaväkirykmenttien upseeriston ja aliupseeriston sekä sotilasvirkamiesten sosiaalinen rakenne 1700-luvulla vuoteen 1808 (kortisto)

Uudenmaan ja Hämeen läänin läänintilit

Helsingin kaupungin henkikirjat 1743–1808

Painetut lähteet

Akiander, Matthias (toim.) 1866. Skolverket inom förädn Wiborgs och nuvarande Borgå stift. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk IX. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societen.

- Hernlund, Hugo (toim.) 1892. Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia under partitidehvarvet 1718–1800 I: 1718–1760 B. Översigter och öfriga bilagor. Stockholm: Isaac Marcus' Boktryckeri-Aktiebolag.
- Leinberg, K. G. (toim.) 1884. Handlingar rörande finska skolväsendets historia I–II. Jyväskylä: Jyväskylä boktryckeri.
- Lunelund-Grönroos, Birgit (toim.) 1946. Matriculum gymnasii Borgoensis. Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XVII. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.
- Nordmann, P. (toim.) 1906. Probst Henric Forsii lefnads-lopp af honom sjelf författad. Bidrag till Helsingfors stads historia II. Skrifter utgivna af Svenska Litteratursällskapet i Finland LXXII. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Rosén, R. (toim.) 1936. Liber scholae Helsingforsensis 1691–1865. Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XII. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.
- Åkerman, Birger (toim.) 1937. Bouppteckningar i Helsingfors stad 1679–1808. Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XIII. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.

Kirjallisuus

- Ahonen, Sirkka 2002. Koulutusolot sääty-yhteiskunnan loppupuolella. Teoksessa Knapas, Rainer & Forsgård, Nils Erik (toim.), Suomen kulttuurihistoria 2, Tunne ja tieto. Helsinki: Tammi, 267–275.
- Archer, Margaret S. 1986. Social Origins of Educational Systems. Teoksessa Richardson, John G. (toim.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press, 3–34.
- Blackbourn, David 1991. The German bourgeoisie: An introduction. Teoksessa Blackbourn, David & Evans, Richard J. (toim.), The German bourgeoisie. Essays on the social history of the German middle class from the late eighteenth to the early twentieth century. London: Routledge, 1–45.
- Bull, Ida 2002. Inheritance in Family Business. The "Long" Merchant Family: Problems Concerning Generation Change. Scandinavian Journal of History 2002, 193–216.
- Carlsson, Sten 1943. Ståndssamhälle och ståndspersoner. Studier rörande det svenska ståndssamhällets upplösning. Lund: CWK Gleerup Bokförlag.
- Elias, Norbert 1983. The Court Society. Oxford: Basil Blackwell.
- Elmgren, Henrik 1975. Trivialskolan i Jönköping 1649–1820. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 133. Jönköping: Föreningen för Svensk Undervisningshistoria.
- Granqvist, Juha-Matti 2006. Helsingin porvariston varallisuussuhteet 1750–1800. Painamaton Suomen ja Pohjoismaiden historian seminaarityö Helsingin yliopistossa.
- Hanho, J. T. 1947. Suomen oppikoululaitoksen historia I. Ruotsin vallan aika. Helsinki: WSOY.
- Hasselberg, Gudmar 1935. Frösö trivialskola. Ett kapitel ur Norrlands kulturhistoria. Lund: C. W. K. Gleerup.
- Hastig, Johannes 1908. Katedralskolan i Åbo 1722–1806. Bidrag till Åbo stads historia, Andra serien VIII. Åbo: Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum.
- Hatakka, Sampsa 2012. Viaporin väestö kustavilaisella ajalla 1772–1807. Teoksessa Holm, Sophie & af Hällström, Magdalena (toim.), Viapori. Linnoitus, lähiseutu ja maailma. Piirteitä Suomenlinnan historiasta VIII. Helsinki: Ehrensverd-seura, 103–126.
- Heikkinen, Antero 1972. Hyöty, valistus ja koulu. Suomen aate- ja oppihistoria 1700-luvulla. Helsinki: Ylioppilastuki ry.

- Heikkinen, Antero 1983. Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Hornborg, Eirik 1950. Helsingin kaupungin historia II: ajanjakso 1721–1809. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Hyvönen, Heikki 1996. Suomessa toimineet puuseppämestarit vapaudenajalla vuosina 1721–1772. Teoksessa Juuti, Sirpa & Kokki, Kari-Paavo (toim.), Rokokoo – Rokoko. Heinolan kaupunginmuseon julkaisuja no 5. Heinola: Heinolan kaupunginmuseo, 63–86.
- Iisalo, Taimo 1993. Pedagogioissa ja pedagogioista maailmalle. Teoksessa Koulu ja menneisyys 31. Helsinki: Suomen Kouluhistoriallinen Seura, 26–50.
- Johannesson, Gösta 1982. Lunds universitets historia II: 1710–1789. Lund: Lund universitet och LiberFörlag.
- Joutsivuo, Timo 2010. Papeiksi ja virkamiehiksi. Teoksessa Hanska, Jussi & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia I. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266:1, Tiede. Helsinki: SKS, 112–183.
- Jäntere, Kaarlo 1927. Koulunkäynti sosiaalisena ilmiönä silmälläpitäen erityisesti Porin triviaalikoulua. Turun suomalaisen yliopiston julkaisuja, sarja B, osa V, n:o 1. Turku: Turun yliopisto.
- Karonen, Petri 2004. Patruunat ja poliitikot. Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920. Historiallisia tutkimuksia 217. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Keskinen, Jarkko 2012. Oma ja yhteinen etu. Kauppiain keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765–1845. Turun yliopiston julkaisuja C:345. Turku: Turun yliopisto.
- Lampio, Riitta 1955. Opinkäynti sosiaalisena ja maantieteellisenä ilmiönä vv. 1812–1841. Painamaton pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Luukko, Armas 1979. Vaasan historia II: 1721–1808. Vaasa: Vaasan kaupunki.
- Mäkeläinen, Eva-Christina 1972. Säätyläisten seuraelämä ja tapakulttuuri 1700-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella. Historiallisia tutkimuksia 86. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Mäntylä, Ilkka 1977. Yksimielisyydestä kauppiain valtaan. Raatimiesten vaalit 12 kaupungissa 1722–1808. Historiallisia tutkimuksia 104. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Möller, Sylvi 1954. Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo ja sen kaupankäyntimenetelmät 1600-luvun alkupuolella. Historiallisia tutkimuksia XLII. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Ruuth, Martti 1950. Koulut. Teoksessa Helsingin kaupungin historia III:2: ajanjakso 1809–1875. Helsinki: Helsingin kaupunki, 447–470.
- Stadin, Kekke 1979. Småstäder, småborgare och stora samhällsförändringar. Borgarnas sociala struktur i Arboga, Enköping och Västervik under perioden efter 1680. Studia Historica Upsaliensia 105. Uppsala: Uppsala universitet.
- Strömberg, John 1987. Ylioppilaat. Teoksessa Klinge, Matti et al (toim.), Helsingin yliopisto 1649–1990 I. Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640–1808. Helsinki: Helsingin yliopisto, 291–354.
- Suolahti, Eino E. 1946. Opinkäynti ja sen aiheuttama säätykierto Suomen porvariston keskuudessa 1600-luvulla. Helsinki: WSOY.

- Vainio-Korhonen, Kirsi 1998. Käsin tehty – miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsityötuotannon rakenteet ja strategiat esiteellisessä Turussa Ruotsin ajan lopulla. Historiallisia tutkimuksia 200. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Vainio-Korhonen, Kirsi 2010. Kaupan ja käsityön ammattikasvatus. Teoksessa Hanska, Jussi & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia I. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266:1, Tiede. Helsinki: SKS, 221–257.
- Waris, Heikki 1940. Yliopisto sosiaalisen kohoamisen väylänä. Tilastollinen tutkimus säätykierrosta Suomessa 1810–67. Historiallinen Arkisto XLVII. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 199–272.
- Ågren, Karin 2007. Köpmannen i Stockholm. Grosshandlares ekonomiska och sociala strategier under 1700-talet. Acta Universitatis Upsalensis/Uppsala Studies in Economic History 82. Uppsala: Uppsala universitet.
- Åström, Sven-Erik 1950. Ståndssamhälle och universitet. Universitetsbesöken som socialt fenomen i Östernbotten 1722–1808. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk H. 95, n:o 1. Finska Helsingfors: Vetenskaps-Societeten.

FM Juha-Matti Granqvist on Suomen ja Pohjoismaiden historian tohtorikoulutettava Helsingin yliopistossa. Hän tekee väitöskirjaa Helsingin porvariston sosiaalisesta rakenteesta Viaporin linnoituksen rakennuskaudella (1748–1808).